

BOB USHERWOOD

Joukkoviestintä ja kirjastot

Usherwood, Bob, Joukkoviestintä ja kirjastot [Mass communication — a role for libraries]. Kirjastotiede ja informatiikka 2 (4): 106—112, 1983.

The paper is a translation into Finnish of a lecture presented at the University of Tampere, Spring 1983. The role of libraries as communication organizations is discussed. The author stresses the importance of focussing the study of new and traditional mass media on their organization and control.

Address: Department of Information Studies, University of Sheffield S10 2TN, UK.

Informaation ja ideoiden välittäminen on kirjastoammattin pääkysymyksiä. Tämän kirjoituksen tarkoituksena on käsitellä kirjastoja demokraattiselle yhteiskunnalle välttämättöminä tiedonvälitysorganisaatioina. Tavoitteena on esittää muutamia yleisiä aiheita keskustelun pohjaksi.

Viestintäorganisaatiot

On loogista ja välttämätöntä aloittaa keskustelu tarkastelemalla niiden erilaisten organisaatioiden tavoitteita, jotka ovat vastuussa kirjastoista, kirjakaupoista, sanomalehdistä, elokuvista, radiosta, televisiosta ja muista tiedonvälittäjistä. Kun viestintä on osa kaupallista toimintaa, perimmäinen tavoite on taloudellinen voitto. Se on omiaan rajoittamaan välitettävien ideoiden määrää ja välitettävän tiedon tyyppiä. Isossa-Britanniassa ja Amerikassa kaupallinen radio- ja televisiotoiminta tuottaa varsin huomattavia voittoja. Ne taas riippuvat mainostulojen määrästä. Ohjelmien on niin ollen kiinnos-

tettava laajoja katsoja- ja kuulijakuntia. Kaupalliset asemat lähettävät suhteellisen harvoin ohjelmia, jotka sisältävät kiisteltyjä aiheita, kokeellista ainesta tai sellaista, mikä todennäköisesti vetoaisi vain vähemmistön makusuuntiin. Surullista on, että katsoja- ja kuulijakunnan koolla ei juuri ole tekemistä ohjelmien laadun kanssa. Sen sijaan mainostuloista riippumattomien suurta yleisöä palvelevien yleisradioasemien, mikäli hallitus antaa niille riittävästi toimivaltaa, on helpompi esittää katsoja- ja kuulijakunnan tietopiiriä laajentavia, kiihdyttäviä, jopa ärsyttäviä ohjelmia. Tavoitteena onkin yleisönpalvelu, ei yksityinen voitto.

Myös julkisin varoin tuetut kirjastot — yliopistoissa, korkeakouluissa, maaseudulla, kaupungeissa — ovat syntyneet tai ne on perustettu palvelemaan yhteisöjensä tarpeita. Tämä ihanne on säilytetty uskollisesti uusimmissakin kirjastojen päämääriä kuvaavissa julkilausumissa. Esimerkiksi Unescon manifestin (1) mukaan yleinen kirjasto on

»Kasvatuksen, kulttuurin ja informaation demokraattinen laitos», joka »tulisi perustaa lain selkeitten määräysten mukaisesti, joiden tarkoituksena on taata yleisen kirjaston pal-

velut koko kansakunnalle. Kirjastojen välinen järjestetty yhteistyö on välttämätöntä, jotta kansakunnan kaikkia voimavaroja voitaisiin täysin käyttää ja jotta ne voitaisiin asettaa jokaisen lukijan käytettäväksi.

Kirjastoa tulisi pitää yllä kokonaan julkisilla varoilla, eikä keneltäkään tule periä mitään suoranaista maksua sen palveluksista.

Jotta yleinen kirjasto voisi täyttää tehtävänsä, sen tulee olla jokaisen ulottuvilla ja sen ovien tulee olla avoinna kaikille yhteiskunnan jäsenille, jotta he voisivat käyttää sitä vapaasti ja yhtäläisin oikeuksin rodusta, ihonväristä, kansallisuudesta, iästä, sukupuolesta, uskonnosta, kielestä, yhteiskunnallisesta asemasta tai koulutuksesta riippumatta.»

Ainakin Isossa-Britanniassa yleisradion toimittajilla ja yleisten kirjastojen kirjastonhoitajilla on monia yhteisiä tavoitteita ja huolenaiheita. Heidän välisensä yhteistyö onkin lisääntymässä sekä kansallisella että paikallistasolla.

Ongelmia eivät niinkään muodosta viestintävälineet, vaan kyseisten viestintäorganisaatioiden rakenteet ja tavoitteet. Sekä kirjastonhoitajien että julkisen sektorin muidenkin viranhaltijoiden ongelmana Isossa-Britanniassa on nykyisen hallituksen pyrkimys soveltaa kaupallisia palvelumalleja julkiselle sektorille. Yleisradion toimittajien, kirjastonhoitajien, yleensä informaatioalan työntekijäin huolena on tyydyttää tiedontarpeita. Ne taas kuuluvat inhimillisiin perustarpeisiin ja siksi kirjasto- ja informaatiopalvelut olisi ehdottomasti arvioitava monipuolisemmin kuin ottamalla karkeaksi lähtökohdaksi kaupallisten markkinoiden menestymistestit.

Kaupallisten paineitten lisäksi sekä kirjastot että joukkoviestimet voivat joutua poliittisen painostuksen kohteeksi. Monissa maissa yleisradioasemat, lehdistö ja muut tiedonvälittäjät joutuvat esittämään vallitsevia virallisia näkökantoja. Myös se voi supistaa välitettävän informaation ja ideoitten aluetta.

Kirjastojen pitäisi olla ja ne voivatkin olla erilaisia. Kirjastot ovat yhteiskunnan kollektiivinen muisti. Ne eivät pelkästään sisällä vallitsevaa ajattelua, vaan niihin on kertynyt eri aikoina syntyneitä ideoita ja informaatiota. Tämä ei tietenkään tarkoita, että kirjastoihin ei olisi kohdistunut tai ei kohdistuisi tänäänkin poliittista painostusta. Se on usein saanut hyvinkin väkivaltaisia muotoja. Kirjojen poltto on tunnetusti ollut fasismille leimallista.

Vieläpä meidän aikanamme, myös Britanniassa, tuomarit, poliisit ja itse itsensä ylei-

sen moraalien vartijoiksi ylentäneet pyrkivät estämään informaation ja ideoiden vapaata kulkua. Kirjastot ovat etulinjassa taistelussa intellektuaalisen vapauden turvaamiseksi. Erään brittiläisen kollegani sanoin: »Niin kauan kuin kirjastoja on kaikkialla vapaasti käytettävissä, kansalliset ja kansainväliset aivopesuorganisaatiot käyvät yhä vaikeammiksi» (2).

Informaation ja ideoiden tavoitettavuus

Kirjastot luovat pääsyn informaation ja ideoiden lähteille. Monissa maissa yksilön oikeus tasavertaiseen tiedonsaantiin on tunnustettu yleisten kirjastojen lakisääteiseksi tehtäväksi, ja jossakin määrin se saavutetaan myös julkisin varoin tuettujen informaatiopalvelujen välityksellä. Radion ja television ollessa kyseessä tavoitettavuus voi olla paljon rajoitetumpaa. Sitä rajoittavat esim. toimittajille osoitetut lähetys- ja ohjelma-ajat ja myös maksumiehenä toimivien mainostajien vaatimat ajat. Tätä ajoitustyranniaa lieventää jossakin määrin se tekninen kehitys, joka antaa mahdollisuuden taltioida ohjelmia niin, että niitä voidaan katsella tai kuunnella vastaanottajalle sopivina aikoina.

Muutoin sähköiset joukkoviestimet ovat helpommin tavoitettavissa kuin kirjastot. Hyvin usein ne ovat käytettävissä vain katkaisinta kääntämällä. Isossa-Britanniassa päivälehti kannetaan ovelelle. Viestimet voivat tulla kotiin varsin vaivattomasti — mutta ihmisten on itse mentävä kirjastoon. Tähän voi liittyä sekä fyysisiä että psyykkisiä esteitä.

Informaation ja ideoiden vaihtoehtoisten lähteiden ollessa kovin helposti saatavilla kirjastopalveluja ei voi enää kauan jättää kirjastorakennusten seinien sisäpuolelle. Isossa-Britanniassa, Amerikassa, Australiassa, Skandinaviassa sekä muualla erityisesti yleiset kirjastot ovat kehittäneet hakeutuvia toimintamuotoja, joiden ansiosta kirjastopalvelut ovat vapautuneet sidonnaisuudesta rakennukseen; ne on viety ulos yhteiskuntaan. Joissakin kokeiluissa kirjat ja myös muuta aineistoa on toimitettu postitse suoraan lukijoille.

Kirjastojen ulkopuolella kirjojen saatavuus on rajoitettua. Liian harvoissa yhdyskunnissa on kelvollisia kirjakauppoja, mikä onkin kirjaväen pysyvä huolenaihe. Viime vuosina British Book Marketing Council on omaksunut aiempaa myönteisemmän myyn-

ninedistämispolitiikan ja pannut alulle joukon kiintoisia hankkeita: Kirjastot ovat kirjankustannustoiminnan välttämätön tuki — esim. ensiromaani markkinoidaan melkein yksinomaan yleisiin kirjastoihin. Lisäksi kirjastot ovat kustantajille heidän tuotteidensa ilmaisia näyteikkunoita ja mainosteluneitä.

Kirjastonäkökulma

Keskivertokirjaston kokoelmiin verrattuna sähköisten viestimien tarjoama aineisto on millä tahansa alalla ohuempaa. Radiossa ja televisiossa työskentelevillä on rankkoja aikapakotteita. On arvioitu, että puolen tunnin uutislähetykseen mahtuu saman verran sanoja kuin laatusanomalehden yhdelle sivulle. Kuinka paljon enemmän tietoa yhdestä kysymyksestä voikaan sisältyä kirjaan!

Kirjastot sisältävät ja ylläpitävät paljon perinpohjaisempaa aineistoa, niiden kokoelmien tulisi käsittää kaikki näkökannat tai mielipidevivahteet. Alati monimutkaistuvassa maailmassamme kirjastot ovat tulossa yhä välttämättömämmiksi. Asettaessaan käyttöön informaation koko laajuudessaan, jotta ihmiset pystyvät paremmin ymmärtämään ympärillään olevaa maailmaa. Eräs johtava vasemmistopoliitikko on kirjoittanut: »Aito demokratia voi toimia vain jos joukkoviestimet — sanomalehdet ja televisio — ovat omalta osaltaan valmiit tuomaan yleisön saataville maailmamme muuttumista koskevien aatteiden, mielipiteiden ja tiedon koko kirjon» (3). On sekä surullista että ironista, että hän menetti parlamenttipaikan viime vaaleissa siksi, että viestimet eivät kyenneet suorittamaan kelpollisesti tätä tehtäväänsä.

Hyvä kirjasto tarjoaa opiskelijalle, työläiselle, kansalaiselle tai yleensä kiinnostuneelle henkilölle tietystä aiheesta täydellisemmän aineiston kuin mikään radio- tai televisio-ohjelma tai sanomalehtikirjoitus. Sitä paitsi kirjaston teokset eivät ole irrallisia, itsenäisiä yksikköjä, vaan ne muodostavat kokoelman. Yksittäinen teos täydentyy yhteydessään muihin teoksiin.

Ihmiset ovat jo kauan tavanneet kirjata toiveitaan, pelkojaan, ajatuksiaan ja pyrkiä myksiään. Kirjastot ovat säilyttäneet tätä informaatiota kautta aikojen. Kirjastoissa ja museoissa kirjalliset yhteiskunnat kokoavat menneisyyden ja sen uskomusten pysyvästi kirjatut ilmentymät (4).

Kirjastot organisoivat tämän informaation niin, että se voidaan tarvittaessa hakea esiin.

Nyky-yhteiskunnassa tämä toiminta ei palvele vain oppineisuutta vaan myös teollinen ja tieteellinen tutkimus ovat siitä erittäin riippuvaisia.

Tietolähteen ulkomuoto on muuttunut vuosien varrella eikä kirjasto ole enää vain paikka kirjoja varten vaan siellä on myös elokuvia, ääni- ja videokasetteja, äänilevyjä, kuvia ja muuta aineistoa. Siellä on kaikenlaisia tallenteita — nykyisen puheenparren mukaan se on resurssikeskus. Tällä käsitteellä on monia kirjastohallinnollisia vaikutuksia. Tässä yhteydessä tyydyn vain mainitsemaan, että uskon kirjastonhoitajakunnan jo omaksuneen tavanomaisesta poikkeavat, myös painamattomat (non print) lähteet kirjastoaineistoksi.

Sähköviestimet

Sähköviestimet välittävät informaatiota ja ideoita muodossa, jolle ominaista on nopeus ja ohimenevyys. Vastaanottajalla on vain vähän aikaa ajatella tai arvioida näkemäänsä tai kuulemaansa. Ilman kalliita laitteita sitä ei ole myöskään mahdollista »lukea uudelleen». Joissakin tapauksissa sähköviestimet ovat kuitenkin paljon tehokkaampia tiedonvälittäjiä kuin niiden paperille painetut vastineet. Jos haluaisin esim. opettaa suomalaisille kriketin peluuta, onnistuisin todennäköisesti paremmin käyttämällä elokuvaa tai videonauhaa kuin antamalla kirjan luettavaksi.

Käsitykseni mukaan television ja kotitietokoneiden kaudella kasvaneista nuorista monet saattavat kyetä selvittämään esim. kasettinauhurin tai näppäinpöydän ongelmat helpommin kuin selviytymään Encyclopaedia Britannican hakemiston käytöstä. En välttämättä hyväksy asioiden tämänhetkistä tilaa, mutta hyväksyn sen nykyaikaisen elämän tosiasiana.

Nyky-yhteiskuntamme vaatii informaation yhä useammin nopeasti saataville. Tässä ovat sähköviestimet erityisen tehokkaita — ne ovat ajan tasalla, joissakin tapauksissa ne voivat toimia heti. Sellaiset uudet tekniikat kuten Electronic News Gathering saattavat viedä meidät tapahtumiin juuri silloin kun ne tapahtuvat. Tähän verrattuna kirjojen ja aikakauslehtienkin sisältämä informaatio on suhteellisen vanhentunutta. Kirjastoon tuotuna uusi tietoteknologia nopeuttaa informaation saatavuutta ja tiedon jälleenhakua. Nykyaikainen kirjasto voi käyttää hyväkseen

aineistoa, joka saadaan suorakäyttöisistä tietojärjestelmistä ja monista teletietojärjestelmistä.

Olemme jo todistamassa vallansiirtoa paperin ja painettujen viestimien puolelta sähköviestinnän suuntaan. Emme enää elä paperikulttuurissa — on ennustettu »paperittoman yhteiskunnan» tuloa. Mikäli tai ehkä kun sen aika tulee, on kysyttävä tulevatko kirjastot häipymään historiallisen tehtävänsä suorittaneina. (5)

Viestimien vuorovaikutus

Kun luku- ja kirjoitustaito on levinnyt kaikkiin kansankerroksiin kehittyneessä maailmassa, sen merkitys on suhteellisen vähäinen, koska se ei enää erottele ihmisiä kulttuurisesti. Varhemmin kirjallisesti sivistyneet toivoivat lukutaidon levittävän korkeakulttuuria eli kuten Thompson on todennut, 1800-luvun uudistajat toivoivat jalosti, että työläiset vapauduttuaan luku- ja kirjoitustaidottomuuden vankilasta nauttivat samoista älyllisistä iloista kuin uudistajat itsekin.

Yleinen luku- ja kirjoitustaito sulkee kuitenkin piiriinsä kaksi ongelma-aluetta, toisaalta kulttuurin ja toisaalta markkinatalouden luomat hyödykkeet. Halvan, sensaatiohaluisen ja romanttisen kirjallisuuden tuottajat ja välittäjät käyttivät hyväksi yleisen luku- ja kirjoitustaidon luomia uusia markkinoita. Samaan aikaan luku- ja kirjoitustaito yhtyneenä kirjatutannon halpeneeseen toi korkeakulttuurin niiden ulottuville, joita Hoggart (7) on kutsunut työläisluokan vakavamielisimmäksi (earnest) vähemmistöksi. Hyvät ja huonot kirjat ovat yksityiseen lukemiseen tarkoitettua painettua sanaa. Erään kriitikon (8) mukaan kirjojen siirrettävyys antaa lukuihmiselle mahdollisuuden ruokkia älyään muista eristäytyneenä, mikä edistää siten individualismia. Joidenkin mielestä tämä individualismi on omiaan vahvistamaan kapitalismin edellyttämiä sosiaalisia suhteita.

Olkoon niin tai näin, joka tapauksessa uudet sähköviestimet pommittavat painettua sanaa lukevaa individualistia kaikenlaisissa yhteiskunnissa. Ne vaikuttavat hänen kaikkiin aisteihinsa. Tiedämmekö kuinka tehokkaita uudet viestimet ovat kulttuurin, informaation ja ideoiden kantajina? McLuhanin (9) mukaan emme pysty sitä arvioimaan, koska olemme sähköisessä mailmassamme

yhtäläillä tuntea vailla kuin alkukansat jouduessaan tekemisiin meidän kirjallisen ja mekaanisen kulttuurimme kanssa.

Voidaan kuitenkin jo havaita miten esim. televisio synnyttää samanlaisia sosiaalisia seuraamuksia kuin luku- ja kirjoitustaidon yleistymisen aikana. Samalla tavalla kuin voidaan osoittaa luku- ja kirjoitustaitoa käytetyn väärin, samoin esimerkkejä joukkoviestimiin liittyvästä kulttuurisesta latistumisesta ei tarvitse hakea kovinkaan kaukaa.

Samaan aikaan esim. televisio kuitenkin välittää laadukkaita ohjelmia: draamaa, tanssia ja asiaohjelmia sekä taide-elokuvia. Joukkoviestimet tuovat usein korkeakulttuurin ihmisten ulottuville, joskus kuitenkin epäsuorasti. Niinpä dramatisoinnit ja klassikojen muuntaminen sarjaohjelmiksi ovat lisänneet alkuperäisteosten ostoa ja lainausta. Joissakin tapauksissa teoksia on alettu lukea laajasti vasta dramatisoinnin tehtyä ne tunnetuiksi. Tosin tällaisella popularisoinnilla on arvostelijansakin. Esimerkkinä olkoon Adorno (10) joka totesi, että radio on tehnyt Beethovenin 5. sinfoniasta iskelmämelodian, jota on helppo viheltää.

Elokuvat sekä radio- ja televisio-ohjelmat ovat paljolti sidoksissa kirjalliseen muotoon. Tämä käy ilmi monien produktioiden kertovasta rakenteesta. McLuhan (11) sanoo, että lukevan ihmisen ja kirjan sivun välinen suhde oli maalaustaiteessa perspektiivin, kolmiulotteisen kuvaamisen alkusysäyksenä ja se viritti myös kronologisen kerronnan.

Televisio ja eritoten elokuva voivat kuten kirjallisuuskirin vieraannuttaa ja luoda mielikuvan kohteesta sen sijaan, että ne auttaisivat katsojan tietämään kohteesta, tuntemaan sen. Esimerkkejä tästä saa tavantakaa tarkkaamalla tapahtumien, erityisesti juhlatilaisuuksien televisiointeja. Muistan kuinka Englannin kuningattaren 25-vuotishallitsijajuhlien televisioinnissa St. Paulin katedraalin huipulta otettu kaunis kuva tarjosi pikeminkin vision tapahtumasta kuin kerrotun selostuksen siitä. Myös urheilutapahtumat muunnetaan joskus tällaisiksi visioiksi. Tämä osoittaa kuinka televisio on yhteistyön tuottama viestin paljon suuremmassa määrin kuin kirja. Televisio ei ole riippuvainen vain kirjoittajista vaan myös tuottajista, teknisestä henkilökunnasta ja kameramiehistä.

Aivan kuten kirjallisuus sisältää kommentaareja ja siirtymiä muihin kulttuurimuotoihin myös uusissa viestimissä on samoja piirteitä. Esim. Godard on käyttänyt tätä tekniikkaa sellaisissakin yleisömenestyksen saa-

vuttaneissa elokuvissa kuin *Kellopelel appeli-siini* (mm. viittaus Kubrickin elokuvaan *2001 äänilevykauppajaksossa*).

Kaikesta tästä nousee esille kysymys kulttuurin muodosta. Voimmeko sanoa, että yleisimmät henkiset kokemukset liittyvät kirjallisuuteen, kirjoihin ja lukemiseen ja vain niihin? Ehkä meidän pitäisi olla »viestintätaitoisia» siinä mielessä, että oppisimme »lukemaan» televisio-ohjelmia tai elokuvia samalla tavalla kuin kirjallisuusarvostelijat »lukevat» kirjoja tarkkaamalla rakennetta ja muotoa.

Sheffieldin yliopistossa on harkittu »televisiolukutaidon» kurssin järjestämistä opettajille. Tarkoituksena olisi rohkaista tietoisien mielipiteen muodostamista joukkoviestimistä yleensä ja televisiosta eritoten sekä harjaannuttaa kriittisen vastaanottamisen tekniikkaan. Lisäksi kurssin tarkoituksena olisi edistää ja avustaa koulutelevision ja muiden ohjelmien hyväksikäyttöä informaatioresurssina. Television, kirjastojen ja yhteiskuntatutkimuksen välisiä suhteita havainnollistaa kenties parhaiten se, että kurssin opettajakunta tulisi yliopiston televisio-keskuksesta, Sheffield Polytechnic'in viestintätutkimuksen laitoksesta ja yliopiston kirjastokoulusta.

Vastaanottajat ja viestimet

Kirjastot ja muut viestintäorganisaatiot suhtautuvat eri tavoin omiin erityisiin yhteisöihinsä. Kokonsa ja rakenteensa vuoksi joukkoviestimet eivät voi reagoida eriytyneesti yksilöiden ja ryhmien tarpeisiin. Radio- ja televisioverkot suuntaavat toimintansa yhteisön enemmistöön. Osasyynä ovat alumpina mainitut kaupalliset paineet.

Kirjastot taas ovat suhteellisen pienimuotoisia toimintoja; ne sijaitsevat siinä yhteisössä, jota ne palvelevat. Tästä syystä ne kykenevät vastaamaan yksilöiden tarpeisiin ja — palkkaamalla ammattitaitoisia henkilökuntaa — ne voivat ohjata käyttäjiä aineiston monimutkaisesta kudelma läpi.

Paikallisina laitoksina yleiset kirjastot voivat auttaa tyydyttämään kulttuuripyrkimyksiä paikallistasolla. Näin tehdessään kirjastot saattavat olla avainorganisaatioita yhteiskuntamme moninaisuuden säilyttämisessä ja sen elvyttämisessäkin. Kirjastot eivät kilpaile joukkoviestinten kanssa vaan täydentävät niitä.

Paikallistasolla on tietysti muitakin viestintäorganisaatioita, ennenkaikkea paikallisradio ja -lehdistö. Niitä kuten niiden valtakunnallisia vastineitakin hallitsee kuitenkin laajalti riippuvuus rahoituspohjasta, eritoten ilmoitustuloista. Kun yhteisön edut ja kaupalliset edut joutuvat ristiriitaan, jälkimmäiset pääsevät aivan liian usein voitolle. Toisaalta kuitenkin BBC pyrkii pysyttämään lojaalina alkuperäiselle julkisen palvelun konseptiolleen ja jatkamaan myös vähemmistöille tarkoitettua ohjelmatoimintaa »olkoonkin, että sitä arvostavat vain harvat ja että se saattaa murtaa mainosmiehen sydämen.» (13).

Paikalliskirjastoilla ja -palveluradiolla on kuten jo mainittiin paljon yhteistä ja Isossa-Britanniassa on merkkejä ainakin näiden kahden alan orastavasta yhteistyöstä. Esim. kaksi väitöskirjantekijää työskentelee projekteissa, joissa BBC:n Radio Sheffield on mukana.

Entä miten yleisöt reagoivat viestimiin? On ehkä paikallaan kiinnittää aluksi huomiota siihen, että sekä ostettujen että lainattujen kirjojen käyttäjäkunta on ryhmäsidonnaisempaa kuin muiden viestimien käyttäjät. Iän, luokan, koulutustason ja kirjojen käytön välillä on tiettyä korrelaatiota, mutta Mannin havaintojen mukaan on korkeamman opetuksen laajenemisesta huolimatta vielä voitettava kirjojen käyttöä koskeva voimakas antipatia, jos mielitään harjaannuttaa ylimpiäkin tutkintoja suorittaneet nuoret ihmiset luontevaan kirjojen käyttöön (14).

Vaikka tutkimuksia on tehty paljon, tiedämme yhä suhteellisen vähän siitä, miten ihmiset käyttävät kirjoja ja muita viestimiä. Tiedämme suhteellisen vähän viestinnän eri muotojen vastaanottamisesta. Onko totta, että radiokuuntelijat ja televisio katselijat ovat todella niin passiivisia kuin joskus väitetään? Mitkä ovat kansainvälisten televisio-lähetysten pitkän aikavälin vaikutukset niihin miljooniin ihmisiin, jotka erilaisiin kulttuureihin, eri rotuihin ja erilaisiin poliittisiin ja yhteiskunnallisiin järjestelmiin kuuluvina jakavat saman kansainvälisen ohjelmatarjonnan? Lisääkö uuden teknologian mahdollistama maailmanlaajuinen viestintä kansojen välistä ymmärtämystä vai onko vaikutus päinvastainen ideologisia ja muita eroja julkistettaessa? Unesco kuten muistetaan julisti uskonsa yleiseen kirjastoon yleissivistävän koulutuksen ja kansainvälisen ymmärtämyksen kasvun sekä siten myös rauhan asian edistämisen voimatekijänä (1). Kirjastonhoi-

tajina meidän on yhdyttävä tähän käsitykseen, mutta kun jotkut maailmanjohtajista näyttävät kääntävän selkensä liennytykselle, meidän on myös oltava tietoisia niistä todellisista vaaroista, joiden keskellä elämme. Yksilötasolla meidän tulee tietää mitä ihmiset itse pitävät tärkeänä televisiossa, elokuvissa, radiossa, kirjoissa, sanomalehdissä ja niin edelleen. Mitkä tarpeet voidaan tyydyttää niitä käyttämällä?

Vaikka monia tutkimuksia on tehty kirjastonkäyttäjistä, vähän on ainakaan minun tietooni tullut vakavaa tutkimusta niistä funktioista, joita kirjastoaineiston käyttö palvelee. Tämäntyyppistä malliksi kelpaavaa työtä löytyy viestintätutkimuksen käyttö- ja tyytyväisyystutkimuksen osa-alueelta.

Eräs ruotsalainen tutkimus (15) lasten viestimien käytöstä osoitti, että joukkoviestimillä on lapsille yli 30 eri funktiota. Ne kuitenkin ryhmittyvät viideksi pääluokaksi:

- 1 Viihteelliset ja emotionaaliset funktiot
- 2 Informatiiviset tai kognitiiviset funktiot
- 3 Sosiaaliset funktiot
- 4 Eskapistiset funktiot
- 5 Funktiot, jotka kytkeytyvät kulutusmuotoon. Ao. tutkijan mukaan nämä liittyvät kunkin joukkoviestimen muotoon sekä teknisten ominaisuuksien että käytön kontekstin puolesta: Tulisiko lapsen katsoa, kuunnella vai lukea? Onko mahdollista tehdä myös muuta viestintä käytetäessä?

Viides tyyppi on erityisen merkityksellinen kirjalle, koska toisin kuin monia muita joukkoviestimiä, kirjaa voidaan lukea milloin tahansa, missä tahansa ja yhä uudelleen ja uudelleen. Kirjojen lukeminen on yksityistä toimintaa ja siksi se on erityisen tervetullutta maailmassa, jossa yksityisyys on arvossa. Sen selvittäminen, mitä kirjaston käyttäjät itse pitävät tärkeänä kirjoissa, äänilevyissä, kuvissa jne, auttaisi selittämään miten ja miksi he tällaista aineistoa käyttävät. Tällainen tieto auttaisi kirjastonhoitajia myös käytännössä, esim. kokoelman aineistojen valinnassa.

Epäviralliset viestintäverkot

Ihmiset itse ovat tietysti informaation ja ideoiden lähteitä ja henkilöltä henkilölle tapahtuva viestintä on yhtä tärkeää ellei tärkeämpääkin kuin se mitä hankitaan joukkoviestimien avulla. Jesse Shera sanoi, että kirjastotieteen todellinen tutkimuskohde on ihminen (16); epäilemättä kirjastonhoitajien

tulisi tietää henkilöiden väliseen viestintään liittyvistä prosesseista.

Alue on aivan liian laaja tässä käsiteltäväksi, mutta kaikkien kirjastonhoitajien olisi otettava huomioon omissa yhteisöissään olevat viestintäverkot, ne verkostot, jotka ovat muodostuneet ilman kirjastonhoitajien, informaattikkojen tai muiden tiedonvälittäjien apua. Eräs oppilaani tutki äskettäin maahanmuuttajien tiedontarpeita Sheffieldissä. Hän kertoi erään neuvoja/sosiaaliryöntekijän kuvanneen paikallisia olosuhteita »yhdeksi laajaksi ja loistavaksi, sukurutsaiseksi alamaailman verkoksi». Jokaisessa yhteisössä ja ympäristössä on tällaisia verkkoja.

Yhdyskunnan etnisillä ryhmillä on omat verkkonsa. Kirkko tai kapakka (pub) voi olla keskeisen tärkeä informaatiokeskus. Käytännön kokemukseni kirjastonhoitajana Etelä-Lontoon maahanmuuttajaväestön keskuudessa on saanut minut uskomaan, että rastafarinen uskonto on mahtava viestinnän väline. Eri ryhmät käyttävät eri lähteitä. Greenberg ja Dervin (17) ovat kaupunkiköyhälistöä tutkiessaan havainneet, että mustat viittaavat useammin henkilöön kuin viestimeen paikallistiedon lähteenä. Myös tiedonhankinta on erilaista eri yhteisöissä. Parhaiten tämä tulee esiin verrattaessa maaseutua ja kaupungeja toisiinsa. Niinpä Wilkins (18) on osoittanut miten kaupunkiympäristössä saatava tieto poikkeaa selvästi kyläympäristössä syntyvästä kokemustiedosta, joka on tyypiltään erilaista, kattaa laajan alueen ja on varsin yksityiskohtaista. Informaatioverkot kaupungeissa ja maaseudulla eroavat monella tapaa, esim. verkkoon kuuluvien ihmisten iän ja luokan suhteen. Kyläverkko käsittää kartanonherran ja maatyöläisen, maanomistajan ja palkanansaitsijan, nuoret ja vanhat. Modernin kaupunkikeskuksen asukkaat taas ovat enimmäkseen nuoria ja kuuluvat työläisluokkaan. Kirjastot ja muut paikalliset tiedonvälittäjät on kyettävä kytkemään tällaisiin epävirallisiin informaatioverkkoihin.

Lopuksi

Olen tässä kirjoituksessani yrittänyt tarkastella miten kirjat ja kirjastot liittyvät erityyppiseen viestintään. Vaikka on mahdollista tunnistaa kirjan tai kirjaston ainutkertaisia tehtäväalueita, olisi erehdys tarkastella viestintää pelkästään viestimien teknisten ja fyysisten ominaisuuksien näkökulmasta. On otettava huomioon viestintäorganisaatiot ja niiden väliset suhteet; kuka omistaa ne; kuka

niitä käyttää; mitkä ovat käytön syyt ja mitkä ovat käyttötilanteet ja olosuhteet.

Epäilemättä olemme viestintäkumouksen alussa, tilanteessa, jossa paperin ja painetun sanan käyttö viestinnän keinoina vähenee suhteessa elektroniikkaan ja mikroelektroonikaan perustuvien järjestelmien käyttöön. Tämä saattaa muuttaa kirjastotoiminnan ilmettä, sen ei tarvitse hävittää itse toimintaa.

On mahdollista, että jo seuraavan vuosikymmenen aikana perinteinen painettuihin teksteihin perustuva yleinen kirjasto muuttuu yleiseksi tietokeskukseksi tarjoten monimuotoisia palveluja. Yleiset kirjastot muuttuvat silloin yhdyskuntakeskukseksi, joissa niin sähköiseen tietoteknologiaan kuin paperiin ja painettuun sanaankin perustuvat tuotteet asetetaan tavallisten työtätekevien ihmisten käyttöön. Hedberg ja Mehlmann ovat artikkelissaan »Computer power to the people» (19) osoittaneet, mitä saatetaan saavuttaa.

Historiallisesti katsoen kirjastot ovat varastoineet monentyypistä aineistoa. Antiikin kirjastot käsittivät kirjoituskääröjä, pergamenteja ja savitauluja. Vasta kirjapainotaidon mukana ne alkoivat erikoistua kirjoihin. On loogista odottaa, että ne pyrkivät tarjoamaan ja hyödyntämään myös viestinnän uusia välineitä. Päähuolestamme ei saisi olla uusien ja perinteisten viestimien teknologiset ja fyysiset ominaisuudet, vaan huomio tulisi kiinnittää niiden organisaatioon ja valvontaan. Tällainen lähestymistapa vaatii meitä kysymään vaikeita ja kompleksisia kysymyksiä. Niiden pohtiminen on kuitenkin askel kohden viestimien keskinäissuhteiden sekä viestimien ja yhteiskunnan välisten suhteiden täydellisempää ymmärtämistä.

Kirjallisuutta

1. UNESCO. Public library manifesto. 1949.
2. Thompson, J. Library power. Bingley, 1974.
3. Benn, A. Arguments for socialism. Cape, 1979.
4. Goody, J. Literacy in traditional societies. C.U.P. 1968.
5. Folk, H. The impact of computers on book and journal publication. Teoksessa Proceedings of the 1976 Clinic on Library Applications of Data Processing. University of Illinois. Graduate School of Library Science. 1977.
6. Thompson, D. Discrimination and popular culture. Penguin, 1964.
7. Hoggart, R. The uses of literacy. Penguin, 1958.
8. Rosenberg, H. Philosophy in a pop key. Teoksessa Wells, A. Mass media and society. National Press Books, 1972.
9. McLuhan, M. Understanding media. McGraw Hill, 1964.
10. Adorno, T. W. Prisms. Spearman. 1967.
11. Shklovsky, V. Teoksessa Lemon, L. T. and Reis, M. J. Russian formalist criticism: four essays. University of Nebraska, 1965.
12. Bennett, T. & Martin, G. Popular culture and high culture: a rejoinder. Teoksessa The study of culture 1, Open University. 1977. (Mass communication and society Block 2).
13. Pierce, H. W. The Listener 88: 584. 1972.
14. Mann, P. H. Books, buyers and borrowers. Deutsch, 1971.
15. Van Feilitzen, C. The functions served by the media: Report on a Swedish study. Teoksessa Brown, R. ed. Children and Television. Collier Macmillan, 1976.
16. Shera, J. The library as a social agency. Journal of documentation 1 (11) December 1965.
17. Greenberg, B. S. & Dervin, B. Mass communication among the urban poor. Public Opinion Quarterly (Summer 1970).
18. Wilkins, L. Social deviance, social policy and research. Tavistock, 1964.
19. Hedberg, B. & Mehlmann. Computer power to the people: computer resource centres or home terminals? Two Scenarios (NORD DATA 81) 1981: 4.